

Ρατσισμός και ιατρική

Βασίλειος Παπαρίζος,¹ Βασιλική Χασάπη²

¹Δερματολόγος-Αφροδισιολόγος, Επιστημονικός Σύμβουλος ΕΟΔΥ

²Δερματολόγος-Αφροδισιολόγος, Διευθύντρια ΕΣΥ, συντονίστρια Διευθύντρια Δερματολογικής-Αφροδισιολογικής Κλινικής ΕΣΥ Νοσοκομείου «Α. Συγγρός»

Racism and medicine

Vasilios Papanizos,¹ Vasiliki Chasapi²

¹Scientific Advisor EODY

²Department of Dermatology and Venereology NHS, Andreas Sygros Hospital

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο όρος ρατσισμός περιγράφει τις διακρίσεις εις βάρος φυλών, πληθυσμών, ομάδων ή ατόμων αναλόγως χαρακτηριστικών διαφορετικών από τα εκάστοτε κυρίαρχα. Περιλαμβάνει πίστεις ή απόψεις, αντιλήψεις, συμπεριφορές, αλλά και πρακτικές ή ρυθμίσεις που επιδρούν σε όλο το φάσμα των κοινωνικών δραστηριοτήτων.

Ιδιαίτέρως στην ιατρική, ο ρατσισμός αποτελεί σοβαρό και πολυσύνθετο ζήτημα που επηρεάζει τη φροντίδα της υγείας και την πρόσβαση στις υπηρεσίες της.

Αποτελεί απόρροια των ρατσιστικών αντιλήψεων που υφίστανται στην κοινωνία, αλλά συχνά και θεσμών, κανονισμών και διατάξεων.

Επηρεάζει δυσμενώς την αντιμετώπιση και την έκβαση πολλών νοσημάτων, όπως παλαιότερα η λέπρα ή σήμερα η HIV λοίμωξη, αλλά και επιδεινώνει υπαρκτές διαταραχές της υγείας, όπως το άγχος, η κατάθλιψη, ο σακχαρώδης διαβήτης, η υπέρταση κ.α.

Η άσκηση της Ιατρικής είναι ασύμβατη με κάθε διάκριση μεταξύ ανθρώπων και αντίθετη με κάθε μορφή ρατσισμού.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Ρατσισμός, ιατρική, στίγμα, διακρίσεις

ABSTRACT

Racism is a term used to describe discrimination and prejudice against a person or a group of people based on race, but also based on other characteristics that are deemed distinguishing. It includes beliefs, perceptions, and opinions, as well as practices and even regulations that affect the entire spectrum of social activities.

Especially in medicine, racism is a serious and complicated issue that has a grave impact on healthcare access and services. This is the result of not only opinions and beliefs, but also of regulations, statutes, and legislations.

It negatively affects treatments and outcomes, for example in leprosy cases in the past or HIV infection cases today, and also burdens existing health issues like anxiety disorders, depression, diabetes, hypertension, and others.

Practicing medicine should always be incompatible with racist behaviours and should always stand against any form of prejudice and discrimination.

KEYWORDS: Racism, medicine, stigma, discriminations

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος «ρατσισμός» περιγράφει κατά κυριολεξία το δόγμα που πρεσβεύει ότι υπάρχουν διακριτές ανθρωπίνες φυλές με συγκεκριμένα και αμετάβλητα χαρακτηριστικά, και ότι κάποιες από αυτές τις φυλές είναι ανώτερες ή κατώτερες από άλλες. Συχνά βασίζεται σε προκαταλήψεις και στερεότυπα και εκδηλώνεται με τη διάκριση, τον αποκλεισμό, την περιθωριοποίηση, την καταπίεση ή και την εξόντωση ατόμων ή ομάδων με βάση τη φυλή, την εθνικότητα, το χρώμα του δέρματος ή άλλα παρόμοια χαρακτηριστικά.

Ο ρατσισμός μπορεί να είναι εμφανής και άμεσος, όπως στη ρητορική μίσους ή τις φυσικές επιθέσεις, αλλά και έμμεσος ή συστημικός, όταν είναι ενσωματωμένος σε κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές, οδηγώντας σε άνιση πρόσβαση σε ευκαιρίες και πόρους.

Περαιτέρω όμως, ο ρατσισμός μπορεί να διαποτίζει ολόκληρη την κοινωνία και όχι μόνον τις επίσημες πολιτικές και τη νομοθεσία, αφού συχνά αποτελεί καθημερινή πρακτική, αντίληψη και νοοτροπία. Κατά συνέπεια, ως πολιτισμικό στοιχείο συνιστά και ευρύτερο κοινωνικό φαινόμενο.

Ο σύγχρονος ρατσισμός δεν περιορίζεται μόνο στις φυλετικές διακρίσεις. Έτσι εκτός από το φυλετικό ρατσισμό υπάρχουν:

- Ο κοινωνικός ρατσισμός, δηλαδή η εχθρική συμπεριφορά απέναντι σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι ασθενείς με HIV λοίμωξη ή άλλα νοσήματα, τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, οι χρήστες ναρκωτικών και άλλες κοινωνικές ομάδες.
- Ο εθνικός ρατσισμός, δηλαδή η αντίληψη ότι ένα έθνος είναι ανώτερο από τα άλλα.
- Ο θρησκευτικός ρατσισμός, δηλαδή η αντίληψη ότι μία θρησκεία είναι η μόνη αληθινή και πρέπει να επικρατήσει έναντι των υπολοίπων.
- Ο ρατσισμός των αναπτυσσόμενων κρατών σε βάρος υπανάπτυκτων, όπως ο ρατσισμός σε βάρος των χωρών του τρίτου κόσμου.
- Ο ρατσισμός κατά του γυναικείου φύλου, δηλαδή οι εμφανείς ή άτυπες διακρίσεις κατά των γυναικών, που είναι γνωστές ως σεξισμός.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ιστορικά, υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων ρατσισμού σε όλο τον κόσμο:

- Οι διωγμοί των Εβραίων από τον Μεσαίωνα και εντεύθεν. Αυτοί είχαν θρησκευτικό υπόβαθρο, αλλά συχνά αποσκοπούσαν στην απόσπαση των

περιουσιών που απέκτησαν ασκώντας το επάγγελμα του τραπεζίτη, το οποίο απαγόρευαν στους πιστούς η Καθολική Εκκλησία, αλλά και το Ισλάμ.

- Η εξόντωση των ιθαγενών «αγρίων» από τους αποικιοκράτες σε Βόρειο και Νότιο Αμερική.
- Το δουλεμπόριο των μαύρων, «κατώτερων φυλών» της Αφρικής.
- Τα εγκλήματα του ναζισμού με την εξόντωση εκατομμυρίων «κατώτερων φυλών», όπως οι Εβραίοι, οι Σλάβοι ή οι Ρομά, αλλά και «κατώτερων ανθρώπων», όπως οι ομοφυλόφιλοι, οι ανάπηροι κ.α.
- Η επίσημη κρατική πολιτική του Απαρτχάιντ στη Νότιο Αφρική (1948-1991)
- Ο Σιωνισμός, από τον 19ο αιώνα και μετά.

Μετά την έναρξη της μεγάλης επιδημίας σύφιλης στην Ευρώπη (από το 1495, με την εισβολή γαλλικών στρατευμάτων στο βασίλειο της Νάπολης) η νόσος χαρακτηρίστηκε από τους Ιταλούς ως “male di Francia” («Γαλλική νόσος», και με την ελληνική απόδοση του όρου, που ακόμα απαντάται, «μαλαφράντζα»), από τους Γάλλους ως “mal Napolitain” και αργότερα από τους Ρώσους ως «Πολωνική νόσος», από τους Πορτογάλους ως «νόσος της Καστίλλης» και από τους Τούρκους μουσουλμάνους ως «νόσος των απίστων», αποδίδοντας το κακό πάντοτε στους ξένους.¹

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ

Τα αίτια του ρατσισμού είναι πολλαπλά και διαφορετικά για τις διαφορετικές μορφές του. Συχνά αναφέρονται:

- Τα οικονομικά συμφέροντα, που μεταξύ άλλων οδήγησαν στο δουλεμπόριο των «κατώτερων», αφρικανικών φυλών.
- Οι πολιτικές σκοπιμότητες, αφού τα δεινά των ανθρώπων δικαιολογούνται με την μετάθεση των ευθυνών σε «ξένους», εξιλαστήρια θύματα.
- Ο σκληρός ανταγωνισμός στο πεδίο της επιβίωσης και ιδιαιτέρως για τις θέσεις εργασίας
- Ο θρησκευτικός ή ο ηθικός φανατισμός
- Το ιστορικό προηγούμενων εθνικών ή φυλετικών αντιπαραθέσεων ή πολεμικών συρράξεων.

Στο υπόστρωμα όμως της ανάπτυξης κάθε μορφής ρατσισμού βρίσκονται τα χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και, κυρίως, η έλλειψη πραγματικής παιδείας. Από τη στιγμή που τα άτομα δεν διδάσκονται την αξία της ισότητας, της δικαιοσύνης, της ειρήνης και του σεβασμού είναι εύκολο να παρασυρθούν από ρατσιστικές

αντιλήψεις. Παράλληλα το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο περιορίζει τους ορίζοντες των ανθρώπων και αδρανοποιεί τη σκέψη τους με αποτέλεσμα να χειραγωγούνται εύκολα και να υιοθετούν άκριτα κάθε είδους στερεότυπα. Η κρίση των αξιών, η ανηθικότητα, ο ανταγωνισμός, η γενικότερη αμφισβήτηση των ανθρωπιστικών ιδανικών, καλλιεργούν το μίσος στις ψυχές των ανθρώπων που πυροδοτούν τις μεταξύ τους σχέσεις.

Σε περιόδους κρίσεων, η υποβάθμιση των οικονομικών δεδομένων για εκατομμύρια ανθρώπους, η αύξηση της ανεργίας, η κοινωνική αστάθεια και η ανασφάλεια για το μέλλον, πολλαπλασιάζουν τα ατομικά αδιέξοδα και αποτελούν ευνοϊκό έδαφος για την καλλιέργεια του ρατσισμού στον πληθυσμό. Στην ανθρωπινή φύση είναι σύνηθες φαινόμενο η απόγνωση να ζητά εξιλαστήρια θύματα.

Η σημερινή πολιτισμική πραγματικότητα ενσωματώνει συχνά παγιωμένες αρνητικές πεποιθήσεις (στερεότυπα) και προκαταλήψεις απέναντι σε στιγματισμένες φυλετικές ή κοινωνικές ομάδες, οι οποίες στηρίζουν τη διαφορετική μεταχείριση των μελών αυτών των ομάδων τόσο από άτομα, όσο και από θεσμούς. Ένα χαρακτηριστικό του ρατσισμού είναι ότι η δομή και η ιδεολογία του μπορούν να επιμείνουν στις κυβερνητικές και θεσμικές πολιτικές, απουσία μεμονωμένων παραγόντων που έχουν ρητά φυλετικές προκαταλήψεις.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Η Ιατρική, ως κατ' εξοχήν ανθρωπιστική επιστήμη, είναι ασύμβατη με κάθε είδους διάκριση των ανθρώπων. Έτσι, η προσφορά των ιατρικών υπηρεσιών ανεξαρτήτως φυλής ή άλλων ανθρωπίνων ιδιοτήτων ή χαρακτηριστικών είναι σήμερα κατοχυρωμένη:

- Στην οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του ΟΗΕ, από τις (10/12/1948).²
- Στον χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.³
- Στο καταστατικό του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και τη χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διακήρυξη της Αλμά-Ατα (1978).⁴
- Στον κώδικα ιατρικής δεοντολογίας (Νόμος 3418/2005), στον οποίο αναφέρεται ότι «το ιατρικό λειτούργημα πρέπει να διέπεται από απόλυτο σεβασμό στην ανθρωπινή ζωή και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια και να απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους χωρίς διάκριση φύλου, φυλής, θρησκείας,

εθνικότητας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνικής θέσης ή πολιτικής ιδεολογίας».⁵

Εν τούτοις, στην Ιατρική και τις λοιπές ανθρωπιστικές επιστήμες (παρά το «ανθρωπιστικές») υπάρχουν επίσης πολλαπλά ιστορικά παραδείγματα ρατσισμού:

Η ιατρική συνέβαλε στην θεωρία και τις απορρέουσες από αυτήν πρακτικές του κοινωνικού δαρβινισμού και της ευγονικής, με αποκορύφωμα την εφαρμογή τους από την ναζιστική Γερμανία και με τυπικό το παράδειγμα του γιατρού Γιόζεφ Μένγκελε (Josef Rudolf Mengele, 1911-1979). Ο Μένγκελε και πολλοί συνάδελφοί του ευθύνονται για την στείρωση ή την εξόντωση εκατοντάδων χιλιάδων «κατώτερων» ανθρώπων.

Χαρακτηριστικό θεωρείται επίσης το «πείραμα του Tuskegee», στην Αλαμπάμα των ΗΠΑ, όπου 399 άρρενες Αφροαμερικανοί με σύφιλη αφέθηκαν χωρίς θεραπεία επί 40 έτη (1932-1972) για να μελετηθεί η φυσική πορεία της νόσου, με τραγικά αποτελέσματα για τους ίδιους, 40 από τις συζύγους τους και 19 από τα παιδιά τους, που μολύνθηκαν.^{6,7}

Ιατρική και ρατσισμός σήμερα

Αλλά και στην σημερινή εποχή, η άσκηση της ιατρικής και η παροχή περίθαλψης δεν τελούνται σε ιδανικές συνθήκες και από ιδανικούς ανθρώπους.

Το αποτέλεσμα στην περίθαλψη προκύπτει ως συνισταμένη πολλαπλών παραγόντων, όπως η ιατρική εκπαίδευση, το σύστημα περίθαλψης, το σύστημα ασφάλισης, οι νομοθετικές ρυθμίσεις, τα οικονομικά δεδομένα και το κοινωνικό περιβάλλον.

Ο ρατσισμός στις αντιλήψεις, αλλά και ο δομικός ρατσισμός με τους νόμους, τους κανόνες και τα καθιερωμένα πρότυπα, ασκεί δυσμενή επίδραση όχι μόνον στην περίθαλψη, αλλά και στο τελικό αποτέλεσμα που καθορίζει την υγεία.

Τις τελευταίες δεκαετίες, υπήρξε αξιοσημείωτη ανάπτυξη στην επιστημονική έρευνα που εξετάζει τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους ο ρατσισμός μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την υγεία. Αυτό το ενδιαφέρον οφείλεται εν μέρει στην εμμονή των φυλετικών ή κοινωνικών ανισοτήτων στον τομέα της υγείας, αλλά και των στοιχείων που υποδεικνύουν ότι οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες από μόνοι τους δεν ευθύνονται για τις ανισότητες στην υγεία. Ο ρατσισμός θεωρείται θεμελιώδης αιτία ανισοτήτων στην περίθαλψη και δυσμενών αποτελεσμάτων υγείας για τις μειονότητες.⁸

Ο ρατσισμός στην ιατρική επηρεάζει τη φροντίδα των ασθενών, την ποιότητα των υπηρεσιών υγείας και τα αποτελέσματα της θεραπείας και έχει σημαντικές

επιπτώσεις στη δημόσια υγεία και την ευημερία των ατόμων και κοινοτήτων. Μερικές από τις κύριες πτυχές περιλαμβάνουν:

1. **Πρόσβαση σε Υγειονομικές Υπηρεσίες:** Άτομα από μειονοτικές ομάδες συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρόσβαση σε ποιοτική υγειονομική περίθαλψη, είτε λόγω οικονομικών, κοινωνικών, είτε γεωγραφικών παραγόντων.
2. **Υγειονομικές Ανισότητες:** Υπάρχουν μεγάλες ανισότητες στα ποσοστά ασθενειών και των αποτελεσμάτων της υγειονομικής φροντίδας. Ο ρατσισμός μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερα ποσοστά χρόνιων παθήσεων, όπως η υπέρταση και ο διαβήτης κ.α.
3. **Στρες και Ψυχική Υγεία:** Ο ρατσισμός και οι διακρίσεις προκαλούν ψυχολογικό στρες, το οποίο μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες για την ψυχική υγεία, οδηγώντας σε υψηλότερα ποσοστά άγχους, κατάθλιψης και άλλων ψυχικών διαταραχών.
4. **Διαφορετικές Αντιλήψεις για την Υγειονομική Φροντίδα:** Ο ρατσισμός μπορεί να επηρεάσει την εμπιστοσύνη των ασθενών στο υγειονομικό σύστημα, με αποτέλεσμα να είναι απρόθυμοι να αναζητήσουν βοήθεια ή να ακολουθήσουν τις ιατρικές συμβουλές.
5. **Συστηματικές Διακρίσεις:** Ο ρατσισμός ενδέχεται να επηρεάζει τις πολιτικές υγειονομικής περίθαλψης, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση συστημάτων που δεν εξυπηρετούν εξίσου όλους τους πολίτες.

Έτσι, ο ρατσισμός, το στίγμα και διακρίσεις επηρεάζουν δυσμενώς πρωταρχικά την ψυχική υγεία, αλλά και πλήθος βιολογικών παραμέτρων. Σε πληθώρα μελετών και μετα-αναλύσεων έχει αποδειχθεί η επίδρασή τους στη φυσική υγεία, όπως στα καρδιαγγειακά νοσήματα, την υπέρταση, τον σακχαρώδη διαβήτη, την παχυσαρκία, τον αλκοολισμό, στην HIV νόσο κλπ. Και περαιτέρω, στην αναζήτηση και χρήση υπηρεσιών υγείας και στην συμμόρφωση των ασθενών στις ιατρικές οδηγίες και τη θεραπεία.⁹⁻¹³

Έτσι, τον Νοέμβριο του 2020 η American Medical Association (AMA) και τον Απρίλιο του 2021 το CDC διακήρυξαν ότι ο ρατσισμός αποτελεί σοβαρή απειλή για την Δημόσια Υγεία στις ΗΠΑ.^{14,15}

Αντιστοίχως, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ασκεί πολλαπλές δραστηριότητες για την αντιμετώπιση των φαινομένων ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων σε όλο τον κόσμο.¹⁶

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες χώρες, υφίστανται δι-

ακρίσεις, στιγματισμός, ισλαμοφοβία, αλλά και περιπτώσεις ρατσιστικής βίας.

Το 2023, το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR) κατέγραψαν 158 τέτοια περιστατικά, σε 89 από τα οποία στοχοποιήθηκαν αλλοδαποί και σε 61 ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Σημαντικό είναι ότι στο 40% των περιπτώσεων, οι δράστες ήταν ένστολοι. (Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας – Ετήσια Έκθεση 2023).¹⁷

Ο στιγματισμός και οι ρατσιστικές διακρίσεις υφίστανται στη χώρα μας και στην Υγεία. Το 2020, στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο της Λάρισας επεκράτησε πανικός λόγω της διάγνωσης σύφιλης σε έγκυο. Ακολούθησε απομόνωση της εγκύου (κατά σύμπτωση Ρομά) και κινητοποίηση των αρχών! Η 5^η Υγειονομική Περιφέρεια Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας διέταξε Επείγουσα Προκαταρκτική Εξέταση, ενώ ο προϊστάμενος της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Λάρισας αποφάσισε τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης για το ζήτημα.¹⁸⁻²⁰

Αντίστοιχες φοβίες εκφράστηκαν το 2022 με την διάγνωση κρούσματος λέπρας στο «Αττικό» Νοσοκομείο.^{21,22}

Οι αντιδράσεις αυτές υποδεικνύουν την μακρόχρονη επιβίωση αντιλήψεων και στερεοτύπων στον πληθυσμό, ακόμη και μεταξύ ιατρονοσηλευτικού προσωπικού, ακόμη και για παλαιά νοσήματα, παρά τις σύγχρονες γνώσεις για τους τρόπους μετάδοσης και τις αποτελεσματικές θεραπείες. Προφανώς, ο στιγματισμός νοσημάτων και ασθενών δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες θεραπείες.

Ο στιγματισμός αυτός οδηγεί σε σύνδεση μιας ασθένειας με αρνητικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως:

- Αίσθημα ντροπής: Οι ασθενείς αισθάνονται ότι είναι διαφορετικοί ή ανεπιθύμητοι.
- Ενοχή: Ενδέχεται να κατηγορούνται για την ασθένειά τους, ως υπεύθυνοι για την προσωπική τους ζωή, για τις διαιτητικές τους συνήθειες κλπ.
- Κοινωνικός αποκλεισμός: Άτομα με στιγματισμένες ασθένειες συχνά απομονώνονται από την κοινότητα ή την οικογένεια.

Ασθένειες που συνοδεύονται από στιγματισμό και διακρίσεις είναι συνήθως οι ψυχωσικές διαταραχές, οι αναπηρίες, πολλές λοιμώξεις (λέπρα, φυματίωση), Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα (σύφιλη, HIV) αλλά και δερματικά νοσήματα με εξανθήματα σε εμφανείς περιοχές (ψωρίαση, λεύκη κλπ).

Οι διακρίσεις στην περίθαλψη αποτελούν σημαντικό πρόβλημα για τους ασθενείς με HIV λοίμωξη. Υπάρ-

χει πληθώρα καταγγελιών για ρατσιστική συμπεριφορά που φθάνει στην άρνηση ιατρών να διενεργήσουν ενδοσκόπηση, να χειρουργήσουν ή και ακόμη και να εξετάσουν κλινικά HIV ασθενείς. Αρκετές από τις καταγγελίες αυτές διερεύνησε παλαιότερα ο «Συνήγορος του Πολίτη».²³

Οι ιατροί της Μονάδας Ειδικών Λοιμώξεων του Νοσοκομείου «Α.Συγγρός» επανειλημμένα έγιναν μάρτυρες παρόμοιων συμπεριφορών προς ασθενείς από ιατρονοσηλευτικό προσωπικό δημόσιων υπηρεσιών υγείας, και ένας αριθμός από αυτές ανακοινώθηκε και καταγγέλθηκε επίσημα, τόσο στον «Συνήγορο του Πολίτη», όσο και στο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS.²⁴

Η Ελληνική Πολιτεία έχει επίσης σημαντικό μερίδιο σε ρατσιστικές πολιτικές, νόμους, ρυθμίσεις και πρακτικές.

Το 2000, το Υπουργείο Υγείας εξέδωσε εγκύκλιο που αξίωνε την κατάδοση στην αστυνομία ανεπίσημων μεταναστών που ζητούσαν περίθαλψη για «μη επείγοντα» περιστατικά: Όπως ανέφερε η εγκύκλιος (υπ' αριθ. Υ4α/οικ.8992, 13-07-2000) για την «Ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη αλλοδαπών», «Αλλοδαποί μη νόμιμα ευρισκόμενοι στην Ελλάδα: Για τους ανεπίσημους μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα, παρέχονται οι απαραίτητες ιατρικές υπηρεσίες αποκλειστικά και μόνο εάν πρόκειται για επείγοντα περιστατικά και μέχρι να σταθεροποιηθεί η κατάσταση της υγείας τους. Εάν το περιστατικό δεν κριθεί επείγον οι αλλοδαποί αυτής της κατηγορίας δεν θα γίνονται δεκτοί, αλλά θα πρέπει να ειδοποιούνται άμεσα οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές για τις περαιτέρω νόμιμες συνέπειες.»

Το 2012 εκδόθηκε Υπουργική απόφαση (υπ' αριθ. Υ4α/οικ 105494, ΦΕΚ 3096/Β/2012) για διπλασιασμό των νοσηλίων σε αλλοδαπούς, καθιερώνοντας διακρίσεις στην παροχή ιατρικής περίθαλψης και καθιστώντας πρακτικώς δυσχερέστατη την νοσηλεία αλλοδαπών. Συγκεκριμένα, η υπουργική απόφαση προέβλεπε: «Στις περιπτώσεις πολιτών των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των τρίτων χωρών, μη μονίμων κατοίκων Ελλάδος, η τιμή των Κλειστών Ελληνικών Νοσηλίων (Κ.Ε.Ν.) υπολογίζεται με συντελεστή μισθολογικού κόστους 2,09 επί την τιμή που αναγράφεται στον πίνακα Κ.Ε.Ν». ²⁵

Ως αποκορύφωμα, τον Απρίλιο του 2012, γυναίκες χρήστες ενδοφλεβίων ουσιών συνελήφθησαν ως παράνομα εκδιδόμενες, υποβλήθηκαν υποχρεωτικά σε έλεγχο για HIV και οι οροθετικές διαπομπεύθηκαν με ονοματεπώνυμο και φωτογραφίες στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στο δίκτυο. Στην ακραία αυταρχική, παράνομη και ρατσιστική αυτή πράξη υπήρξε συνέρ-

γεια του Υπουργείου Υγείας, του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και της τότε ηγεσίας του (πρώην) ΚΕΕΛΠΝΟ. Η παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων, του απόρρητου, των προσωπικών δεδομένων και η επακόλουθη συντριβή της ζωής των γυναικών αυτών ήταν τα συστατικά της μελανής κηλίδας στη δημόσια ζωή της χώρας. Η συγκεκριμένη ενέργεια επικρίθηκε έντονα και καταδικάστηκε από το σύνολο των αρμόδιων φορέων, Ελληνικών και διεθνών. Καταγράφηκε καταγγελία από τους ιατρικούς συλλόγους, την Εθνική επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τον Συνήγορο του Πολίτη, την UNAIDS (10 May 2012) και υπήρξε σχετική ερώτηση στο Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.²⁶⁻²⁸

Όπως αναφέρει ο Συνήγορος του Πολίτη, «Η δημοσιοποίηση στοιχείων και φωτογραφιών φορέων του HIV-AIDS προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και παραβιάζει τα δικαιώματα του ασθενούς» (Δελτίο τύπου, 10/5/2012).

Παρόμοιες ενέργειες, ρατσιστική συμπεριφορά, διακρίσεις και παραβιάσεις δικαιωμάτων οδηγούν συχνά τους ασθενείς σε απόκρυψη της κατάστασης της υγείας τους, με συνέπεια την αδυναμία θεραπευτικής αντιμετώπισης και δυσμενή εξέλιξη, ενώ συντελούν σε περαιτέρω, άδηλη διασπορά της νόσου. Ανάλογες καταστάσεις υπήρξαν στο παρελθόν με ασθενείς πάσχοντες από λέπρα, φυματίωση και άλλα μεταδιδόμενα νοσήματα.

ΕΝΟΧΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΣΘΕΝΟΥΣ

Ιδιαίτερη μορφή ρατσιστικής στάσης στην ιατρική είναι η «ενοχοποίηση του θύματος» (victim blaming). Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, ο πάσχων από ένα νόσημα ευθύνεται ο ίδιος για τη νόσο του και, κατά συνέπεια, δικαίως υφίσταται τα επακόλουθα. Έτσι, για την HIV λοίμωξη ή άλλα Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα δεν είναι σπάνια η φράση «ας πρόσεχε», για τον σακχαρώδη διαβήτη, την παχυσαρκία και τα άλλα μεταβολικά νοσήματα η φράση «ας μην έτρωγε τόσο», για τον καρκίνο του πνεύμονα «ας μην κάπνιζε» και για τα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης «αυτή τον προκάλεσε».

Εν τούτοις, κανείς ασθενής δεν επεδίωξε σκόπιμα ποτέ να νοσήσει, ενώ η ατομική συμπεριφορά που εκθέτει λίγο ή περισσότερο σε κινδύνους για την υγεία δεν είναι συνειδητή επιλογή, αλλά σύνθετο φαινόμενο, εξαρτώμενο μόνον εν μέρει από την θέληση και την αυτοσυγκράτηση του ατόμου. Η αποδοχή και εφαρμογή κανόνων και μέτρων υγιεινής διαβίωσης προϋποθέτει α) την συμφωνία και β) την δυνατότητα των

ατόμων να μεταβάλουν συμπεριφορές. Αυτά όμως είναι μέσα στα όρια των ατομικών δικαιωμάτων και της προσωπικότητας και, σε καμία περίπτωση, δεν μπορούν να δικαιολογήσουν μείωση ή αλλοίωση της απαιτούμενης ιατρικής φροντίδας και περίθαλψης.^{29,30}

Η αντιμετώπιση των ασθενών πρέπει να γίνεται από τους εργαζόμενους Υγείας χωρίς καμία απολύτως διάκριση, με οποιοδήποτε κριτήριο, για οποιοδήποτε ανθρωπινό χαρακτηριστικό.

Στον όρκο κατά την τελετή ορκωμοσίας των τελειοφοίτων φοιτητών Ιατρικής, ρητά αναφέρεται: «...χρήσιμον εμαυτόν καταστήσω προς άπαντας τους δεομένους της εμής αρωγής, και εν πάση ανθρώπων κοινωνίας...» (<https://school.med.uoa.gr/tmima/orkoi/>)

Ο λειτουργός Υγείας απορρίπτει συνειδητά τον ρατσισμό, τον στιγματισμό των ανθρώπων και τις διακρίσεις. Στην σκέψη και στην άσκηση των καθηκόντων του αντιμετωπίζει όλους τους ασθενείς με τον ίδιο σεβασμό και ενδιαφέρον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καραμάνου Μαριάννα. Πέντε αιώνες Θεραπευτικού αγώνα κατά της σύφιλης. Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2012
- <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights>
- Επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, 2000/C 364/01 https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf
- <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/declaration-of-alma-ata>
- ΦΕΚ Α 287, 28/11/2005
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). About The Untreated Syphilis Study at Tuskegee. <https://www.cdc.gov/tuskegee/about/index.html>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Tuskegee_Syphilis_Study
- Williams DR, Lawrence JA, Davis BA. Racism and Health: Evidence and Needed Research. *Annu Rev Public Health*. 2019 Apr 1;40:105-125. doi: 10.1146/annurev-publhealth-040218-043750.
- Williams DR, Lawrence JA, Davis BA, et al. Understanding how discrimination can affect health. *Health Serv Res*. 2019 Dec;54 Suppl 2(Suppl 2):1374-1388. doi: 10.1111/1475-6773.13222.
- Yearby R, Clark B, Figueroa JF. Structural Racism In Historical And Modern US Health Care Policy. *Health Aff (Millwood)*. 2022 Feb;41(2):187-194. doi: 10.1377/hlthaff.2021.01466.
- Paradies Y, Ben J, Denson N, Elias A, et al. Racism as a Determinant of Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS One*. 2015 Sep 23;10(9):e0138511. doi: 10.1371/journal.pone.0138511. eCollection 2015.
- Hamed S, Bradby H, Ahlberg BM, et al. Racism in healthcare: a scoping review. *BMC Public Health*. 2022 May 16;22(1):988. doi: 10.1186/s12889-022-13122-y.
- Ben J, Cormack D, Harris R, et al. Racism and health service utilisation: A systematic review and meta-analysis. *PLoS One*. 2017 Dec 18;12(12):e0189900. doi: 10.1371/journal.pone.0189900. eCollection 2017.
- <https://www.cdc.gov/minority-health/racism-health/index.html>
- <https://www.ama-assn.org/delivering-care/health-equity/ama-racism-threat-public-health>
- <https://www.who.int/publications/i/item/9789240057104>
- <https://rvrn.org/wp-content/uploads/2024/04/RVRN-2023-report-fnl.pdf>
- <https://www.ertnews.gr/αταξινομητα/anastatosi-apo-kroysma-syphilis-se-nosokomeio-tis-larisas-video/>
- <https://www.iefimerida.gr/ellada/larisa-giatroi-kai-nosileytes-ektethikan-se-syfilii>
- <https://www.skai.gr/news/greece/panepistimiako-nosokomeio-larisas-ektethikan-se-syfilii-giatroi-kai-nosileytes>
- <https://www.kathimerini.gr/society/561872959/kroysma-leprastin-ellada-sto-attikon-o-asthenis/>
- <https://www.tovima.gr/2022/05/22/society/lepra-kroysma-entopistike-sto-attikon-nosokomeio/>
- <https://old.synigoros.gr/resources/docs/186128.pdf>
- Συνέπειες λόγω φόβου και προκαταλήψεων επί των δικαιωμάτων των HIV ασθενών. Παπαρίζος Β, Μπότση Χ, Κουρκουντή Σ, Λόυο Κ, Ζαγοραίος Ι, Κατσάμπας Α. 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS, Αθήνα, 11-13 Νοεμβρίου 2004. Βιβλίο Περιλήψεων σ.110
- <https://www.moh.gov.gr/articles/health/domes-kai-draseis-gia-thn-ygeia/kwdikopoihseis/kleista-enopoihmena-noshlia/5483-fek-kleista-enopoihmena-noshlia-2012-2017>
- <http://www.synigoros.gr/resources/docs/20120510dt.pdf>
- <https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/pressreleaseandstatementarchive/2012/may/20120510psgreece>
- Αναφορά Ι.Σ.Α. προς Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων σχετικά με τις ιερόδουλες, θετικές με τον HIV. <https://www.isathens.gr/news/arxeio-drasewn-isa/1278-arch-prostasias.html?tmpl=component&print=1>
- Δαρβίρη Χ. Προαγωγή Υγείας. Ιατρικές εκδόσεις Π.Χ.Πασχαλίδης, 2007
- Crawford R. You are dangerous to your health: the ideology and politics of victim blaming. *Int J Health Serv*. 1977;7(4):663-80. doi: 10.2190/YU77-T7B1-EN9X-GOPN.

Συγγραφέας Αλληλογραφίας

Βασίλειος Παπαρίζος

Δερματολόγος-Αφροδισιολόγος
Επιστημονικός Σύμβουλος ΕΟΔΥ
vpararizos@yahoo.gr